

Etika architektury, vztah hodnot a účelů

Hans Jonas, Erich Fromm, Karsten Harries

Ing. arch. Klára Frolíková Palánová, Ph.D.

Etika...

...z řeckého ethos = mrav, teorie morálky;

...filosofická disciplína, zkoumá morálku nebo morálně relevantní jednání a jeho normy, zkoumá hodnoty a principy, které usměrňují lidské jednání v situacích, kdy existuje možnost volby prostřednictvím **svobodné vůle**

...hodnotí činnost člověka z hlediska dobra a zla

Hans Jonas (1903-1993)...

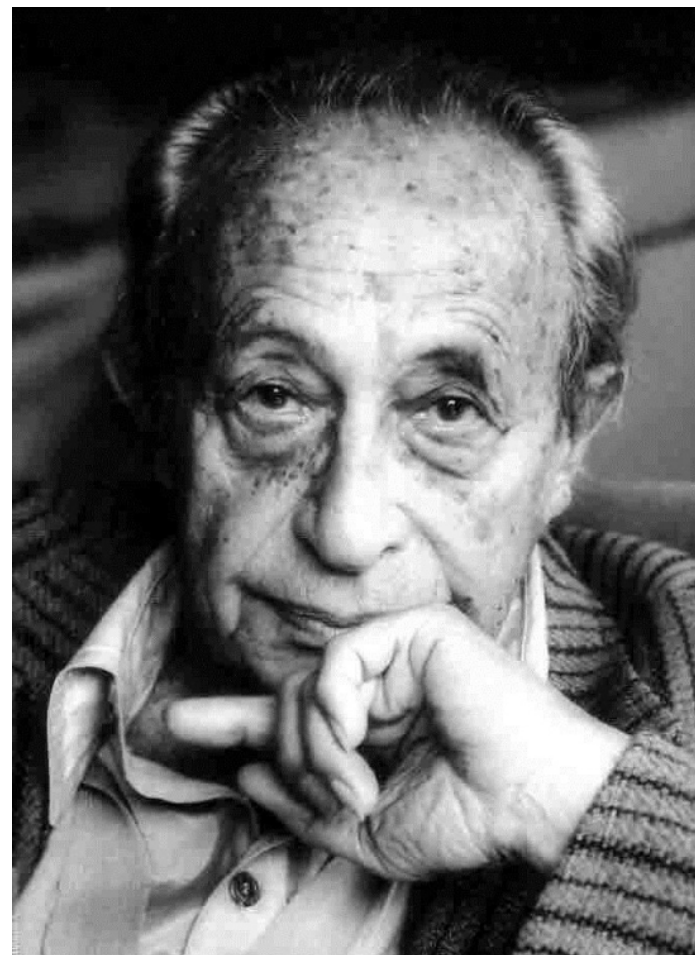
...židovský filosof německého původu

... zabýval se: gnózí (nábožensko-filosofický směr –
odmítání hmotného světa)

etickými a náboženskými problémy

filosofickým výkladem života

...v poválečné době se obrátil k etickým
problémům současného lidstva

Kniha *Princip odpovědnosti*:

„Jednej tak, aby účinky tvého jednání byly slučitelné s pokračováním v pravdě lidského života na Zemi.“

...tento princip lidské odpovědnosti pak aplikoval na otázky medicíny, biologie a dalších věd.

...nejen udržení základních biologických podmínek, ale udržení a rozvoj podmínek pro důstojný lidský život ve svobodě a odpovědnosti.

...výchozí myšlenka:

Příslib moderní techniky se obrátil v hrozbu, či se s ní nerozlučně spojil...příčemž nejde jen o fyzické ohrožení...

Autor reaguje na změny ve společnosti, která se nadále musí vzdělávat a pracovat na tom aby svět byl pro budoucí generace...

Sbor ze Sofoklovy Antigony.

*Mnoho je na světě mocného,
Nic však mocnější člověka.
On i za větrů bouřlivých
Přes moře siné se vydává
A proniká přívalem hlučných vln,
Jež smáčejí jeho loď.
I Zemi, nejvyšší ze všech božstev,
Neúnavnou a nezmarou, rok co rok
Sužuje pluhem, jež obrací sem a tam,
Když s plemenem koní brázdí půdu.*

*On též do léček úskočných
Lapá bystrého ptactva rod,
Loví divoké zvěře dav,
Tvorstvo žijící v hlubinách vln
Zná chytati do smyček spletených v síť,
Ten důvtipu plný muž!
I šelmu, žijící volně v horách,
Ovládá bezpečně silou své myšlenky,
Ohřívenou šíj koně si krotí jhem,
I horského nezdolného býka.*

*On mluvu si osvojil též
I hbitého myšlení um
A vypěstil pudy sdružovat se do měst,
Zná unikat mrazů nevlídných
Jasným střelám i lijákům,
Jsa důmyslu pln, a žádné věci budoucí
Se bez důmyslu nechápe.
Jen smrti uniknout neumí,
Jak ujít však těžkým nemocem,
V tom se vyzná.*

*Tu obratnost maje a vtip
I moudrost, již netušil sám,
Hned k dobru se kloní, hned zas ke zlu se chýlí.
Kdo zákonů své otčiny dbá
I přísahou posvěcených práv,
Ten povznáší vlast, však ten je vlasti nehoden,
Kdo směle se zlu oddává.*

(překlad F. Stiebitz)

Příroda

Samostatná

Neměnná

Není předmětem lidské odpovědnosti – stará se sama o sebe i po donucení člověka,

Neuplatňuje se vůči ní etika

Nýbrž důvtip a dar vynalézavosti

Člověk

Má o sobě představu neomezeného vládce, ale nestálost osudu a smrt ho vždy dožene.

Člověk je malý ve srovnání s celou **přírodou** a jeho život je krátkou epizodou v celém vesmíru.

Vytyčil si hranice, uzavřenou enklávu, kde musel přijmout zákony, neboť nekoná jen dobro, ale také zlo.

V tomto vnitřním lidském rámci přebývá pak také veškerá tradicí udržovaná etika přizpůsobená měřítkům jednání, které je tímto rámcem podmíněno.

Znaky DOSAVADNÍ etiky

Veškerá tradiční etika je *antropocentrická*. Bezprostřední jednání člověka s člověkem, včetně jednání ve vztahu k sobě samému, mělo etický význam.

Při jednání v této oblasti byly podstata „člověka“ a její základní situace chápány jako v jádře neměnné, a ne jako předmět přetvářený *techné* (dovedností).

Dobro nebo zlo, o něž mělo v jednání jít, se ho týkalo přímo, a to buď v samotné *praxi*, nebo v jejím bezprostředním dosahu a nebylo záležitostí dlouhodobého plánování. Účinný dosah lidské činnosti byl malý, časové období pro předvídání, stanovení cílů a odpovědnosti bylo krátké a kontrola nad okolnostmi omezená. Správné jednání mělo svá bezprostřední kritéria a téměř okamžitě docházelo k jeho uskutečnění. Dlouhá řada následků byla ponechána náhodě, osudu nebo prozřetelnosti. Ve shodě s tím se etika zabývala pouze oblastí toho, co je Zde a Nyní, příležitostmi, jak se utvářejí mezi lidmi a opakujícími se situacemi charakteristickými pro soukromý a veřejný život. Dobrý člověk byl takový, který k těmto situacím přistupoval se ctností a moudrostí a který v sobě kultivoval schopnost tohoto přístupu a v ostatních záležitostech se smiřoval s neznámým.

NOVÉ dimenze odpovědnosti

To vše se rozhodujícím způsobem změnilo. Moderní technika přichází s jednáním v natolik novém řádu z hlediska velikosti, s objekty natolik novými a s tak novými důsledky, že rámec dřívější etiky je **již nemůže pojmout.**

Také již zde dávno nejsou bohové, jejichž právo zapřísahat mohlo bránit nesmírné moci lidského jednání. Staré předpisy etiky „vtahu k bližnímu“ týkající se spravedlnosti, milosrdenství, poctivosti atd., nepochybně stále ještě ve své intimní bezprostřednosti platí pro nejbližší, každodenní oblast vzájemných lidských vztahů. Tato sféra je však zastíněna rozšiřujícím se dosahem kolektivního jednání a je vnucena **nová dimenze odpovědnosti.**

První velká změna byla zranitelnost přírody... zranitelnost, kterou netušil nikdo předtím, než ji bylo možné poznat v již způsobených škodách. Toto zjištění a jím způsobený otřes, který vedl k pojmu a zrodu vědy o výzkumu životního prostředí (ekologii), mění celkovou představu o nás samotných jako kauzálních činitelích v širším systému věcných souvislostí.

Docházíme k poznatku, že povaha lidského jednání se ve skutečnosti změnila a že k tomu, za co musíme být odpovědni, neboť nad tím máme moc, přistoupil předmět zcela nového řádu, totiž celá biosféra planety.

Je to něco, nad čím se musí zamýšlet etická teorie.

**K tomu přistupuje kumulativní charakter technické práce: tzn. Účinky se sčítají!
Veškerá dosavadní etika počítala pouze s ne-kumulativním chováním.**

Dosud stačil „selský rozum“, nicméně za nových okolností se **vědění** stává jednou z nejnaléhavějších povinností...toto vědění se navíc musí vyrovnat s celým kauzálním rozměrem našeho jednání.

Je třeba si uvědomit, že žádná dřívější etika nemusela brát ohled na globální podmínky lidského života a na vzdálenou budoucnost, ani na existenci lidského rodu. To, že právě ty jsou dnes v sázce, vyžaduje, stručně řečeno, nové pojetí práva a povinností, pro něž žádná dřívější etika a metafyzika nenabízí ani principy, o hotové nauce nemluvě.

Znamenalo by to hledat nejen dobro pro člověka, ale též dobro pro věci mimo člověka.

Na takovou roli správců nás nepřipravovala žádná dřívější etika (kromě náboženství) – a tím méně převládající vědecký názor na přírodu.

UNIVERZÁLNÍ MĚSTO JAKO DRUHÁ PŘÍRODA a povinnost člověka být na světě

Protože hranice mezi „státem“ (polis) a přírodou byla zrušena, město obývané člověkem, kdysi enkláva v mimolidském světě, se šíří po celé pozemské přírodě a uzurpuje si její místo. Zmizel rozdíl mezi umělým a přirozeným, přirozené bylo pohlceno sférou umělého...

Otázky, které nikdy předtím nebyly předmětem zákonodárství, vstupují do oblasti zákonů, jež si musí stanovit globální „město“, aby i pro budoucí pokolení lidstva existoval nějaký svět.

Obecný axióm, jakož i praktický závazek vůči světu vzdálené budoucnosti a jako princip rozhodování v současném jednání je věta: **svět má být i v budoucnosti**, je tato věta velice odlišná od imperativů dřívější etiky omezené na **zde a nyní**

Přítomnost člověka ve světě byla primární a neproblematicky daná skutečností, z níž vycházela každá idea povinnosti lidského jednání, nyní se sama stala předmětem povinnosti-totiž povinnosti zajistit pro budoucnost první premisu všech povinností, to znamená právě ve fyzickém světě existenci pouhých kandidátů morálního universa, a to ...znamená zachovat tento fyzický svět tak, aby podmínky pro takovou existenci zůstaly neporušeny a chránit jeho zranitelnost před ohrožením těchto podmínek.

Staré a nové obecně platné příkazy (imperativy)

Existence společnosti *předpokládá* spoluúčast ze strany člověka (jednající rozumové bytosti), jednání musí být takové, aby je bylo možné bez rozporu se sebou samým představit jako všeobecné chování této pospolitosti.

Imperativ, přiměřený novému typu lidského jednání a obrácený k novému typu jednajícího subjektu zní asi takto: **„jednej tak, aby účinky tvého jednání byly slučitelné s trváním skutečně lidského života na Zemi“** nebo negativně vyjádřeno: **„Jednej tak, aby účinky tvého jednání nezničily budoucí možnost takového života,“** ...**“Neohrožuj podmínky neomezeného trvání lidstva na Zemi“**...

***Mohu* chtít přítomné dobro a obětovat přítom dobro budoucí? Mohu si přát svůj vlastní konec, mohu si přát též i konec lidstva? Dát tak přednost krátkému a intenzivnímu prožitku nejvyššího sebenaplnění před nudou nekonečného pokračování v průměrnosti?**

Nový imperativ ale říká, že se sice *smíme* odvážit dát všanc vlastní život, nikoli však život lidstva, a že Achilles měl sice právo volit krátký život plný slavných činů před dlouhým neslavným životem v bezpečí (za předpokladu, že by nějaký budoucí život byl a mohl si vykládat o jeho činech), že však nemáme právo volit neexistenci budoucích generací kvůli existenci současných anebo tuto neexistenci třeba jen riskovat. Proč toto právo nemáme, proč naopak máme závazek vůči tomu, co ještě vůbec není, co „o sobě“ ani být nemusí a co v každém případě jako nejsoucí nemá na existenci žádný nárok, to lze teoreticky zdůvodňovat jen velmi obtížně a bez náboženství to asi není vůbec možné. Náš imperativ to nejdříve přijímá bez zdůvodnění jako axióm (tj. tvrzení, které se předem pokládá za platné a tudíž se nedokazuje)

Smrtelnost člověka

Dříve byla smrtelnost daná, neměnná. Nezměnitelnost vedla seriózního člověka k tomu, aby se spolu se žalmistou modlil „Nauč nás počítat naše dny, ať získáme moudrost srdce“.

Nyní se díky určitým pokrokům v buněčné biologii naskýtá praktická naděje prodloužit délku lidského života. Smrt se nadále nejeví jako nutnost náležející k přirozenosti živoucího, nýbrž jako organická chyba, jíž by bylo možné se vyhnout anebo alespoň v zásadě proti ní působit a dlouhou dobu i odsouvat. Poprvé stojíme před nutností vážně si položit otázku: „do jaké míry to je žádoucí? Do jaké míry to je žádoucí pro jedince, do jaké pro lidský rod?“ Tyto otázky se týkají celkového smyslu naší konečnosti, našeho postoje ke smrti a obecného biologického významu rovnováhy mezi smrtí a rozmnožováním. Ještě před takovýmito otázkami se objevují otázky více praktické, komu má být přístupné toto domnělé požehnání: osobám výjimečné hodnoty a zásluh? Společenské významnosti a důležitosti? Těm, kteří za to mohou zaplatit? Každému?

Výsledkem by byl klesající podíl mladých lidí ve stále stárnoucím obyvatelstvu. Získával by přitom lidský rod anebo ztrácel? A jak spravedlivé nebo nespravedlivé by bylo zahrát místo mladým. Jeho obsazením? Musíme umírat, protože se rodíme: smrtelnost je jen odvrácená strana nepřetržitého proudu „nativity“ (abychom použili výraz Hannah Arendtové). Tak to bylo vždy zařízeno, avšak nyní je třeba o smyslu smrtelnosti uvažovat ve sféře rozhodování.

Vezměme extrémní příklad: když odstraníme smrt, musíme odstranit též rozmnožování, neboť rozmnožování je odpovědí života na smrt, a tak bychom měli svět staroby bez mládí a svět již známých jedinců bez překvapující stránky těch, kteří nikdy předtím nebyli.

To je ona moudrost v drsné osudovosti, jež skýtá věčně obnovovaný příslib nového začátku, bezprostřednosti a nadšení mládí....což nelze nahradit hromaděním stále delší zkušenosti, protože zde chybí ta možnost vidět svět poprvé a novými očima.

Velkou roli v životě jednotlivce hraje také *memento mori* , jejíž odsouvání by mohlo oslabit touhu odsouváním konce do neurčité časové vzdálenosti. **Naše konečnosti slouží jako pobídka k tomu, abychom své dny počítali a byli s to z nich vydávat počet.**

V opačném případě tento filantropický dárek vědy člověku, totiž vyplnění onoho přání uniknout prokletí smrtelnosti, se obrátí proti člověku samému.

Rozvíjející věda přináší i **další dilemata:**

Je dilema **zhodnotit vhodnou morální míru zásahu medicíny** do psyché a do délky života...

Přechod od lékařského využití k využití společenskému může vést až k sociální manipulaci. Zde pak vyvstávají četné otázky lidských práv a lidské důstojnosti, konkrétní odpovědi pak vyžaduje problém vztahu péče, jež zbavuje svéprávnosti, k péči, která osvobozuje:

Máme u školních dětí indukovat postoj k výuce masovým poskytováním drog a tak obcházet výzvu k autonomní motivaci?

Máme produkovat pocity štěstí či alespoň rozkoše nezávislou stimulací center požitků, to znamená nezávisle na předmětech štěstí a rozkoše a na jejich zajištění v osobním životě a jednání?

V neposlední řadě by pak vedení některých podniků mělo zájem o drogu, která by stimulovala zaměstnance k vyššímu výkonu....

Nahrazením humánní cesty řešení problémů člověka krátkým spojením neosobního mechanismu, vždy o cosi připravíme důstojnost osobního Já a uděláme krok k naprogramovaným systémům chování!

Míra odpovědnosti

Jestliže si tedy nová povaha našeho jednání žádá novou etiku, žádá též nový druh pokory – pokory nikoli jako dříve kvůli malosti, nýbrž kvůli přílišné velikosti naší moci, u níž naše schopnost jednat neúměrně přesahuje naši schopnost předvídat, hodnotit a posuzovat tuto naši moc.

Nevědění o konečných důsledcích se samo stává důvodem pro odpovědnou **zdrženlivost** –jako druhá nejlepší možnost, nemáme-li moudrost samu.

Heuristika strachu

Víme co je v sázce, teprve když víme, že je to v sázce.

Lze pochybovat, zda by kdokoli pěl chválu na zdraví, kdyby alespoň nespatriil nemoc, na poctivost, kdyby nevěděl o podlosti a na mír, kdyby nevěděl o utrpení války.

Ačkoli to, čeho se nejčastěji obáváme, není nutně též tím, co by bylo nejvíc hodno strachu, a jeho opak je ještě méně nutně nejvyšším dobrem – heuristika strachu jistě není posledním slovem při hledání dobra, je přesto vysoce užitečný prvním slovem a jejího přínosu bychom měli plně využívat v oblasti, kde je nám bez hledání dáno tak málo slov.

Kdyby neexistovala negativa, neuvědomovali bychom si dostatečně pozitiva.

Vědění o nebezpečí plyne z toho, že má člověk strach!

Špatná prognóza má přednost před dobrou

Proroctví zkázy je třeba naslouchat více než proroctví zdaru...

V nevýznamných věcech kvůli skromným šancím na úspěch lze dovolit mnohokrát minout cíl

Ve významných věcech si to lze dovolit jen málokdy

V Těch nejvýznamnějších a nezvratných, jež se týkají zdrojů veškerého lidského jednání, si vlastně vůbec nelze dovolit minout cíl.

Smím dát v sázku zájmy druhých?

Poněvadž jako první odpověď se naskýtá to, že člověk, přísně vzato, nesmí dávat v sázku nic, co mu nenáleží...s touto odpovědí však nelze žít, neboť při trvalém vzájemném propojení lidských záležitostí, stejně jako všech věcí vůbec, **nelze zamezit tomu, aby moje jednání neovlivnilo osud druhých, a tak je to, co vkládám do hry, vždy též vložím něčeho, co náleží druhým a na co vlastně nemám žádné právo.** Tento prvek viny je nutno převzít do každého jednání a to platí nejen pro nám neznámou trvalou vinu, jejíž nevyhnutelnosti se musíme obecně podřídit, nýbrž i pro vinu, kterou známe a předvídáme.

Zjistit, kolik může připustit vyšší etické svědomí takovou nepřítomnost svědomí, to znamená, kam až smíme v našich projektech jít ve vědomém narušování či jenom ohrožování cizích zájmů, je nyní úkolem pro kazuistiku odpovědnosti a nemůžeme to obecně stanovit již naukou o principech. Zásadně je třeba zavrhnout jen svévolnost a lehkomyšlnost.

V sázce nikdy nesmí být život druhých ...to skutečně platí bezpodmínečně, sleduji-li své vlastní zájmy.

Platí to však rovněž při sledování nezištných cílů? Zvláště takových, jež jsou sledovány v samotném zájmu těch, jichž se týká odvážný čin? Státníkovi není upíráno právo dát v sázku existenci národa kvůli budoucnosti, bude-li ve hře skutečně to nejvýznamnější, oč může jít...**jen je třeba dodat, že se tak nesmí dít kvůli lákavosti nádherné budoucnosti, nýbrž pouze pod hrozbou toho úděsného v budoucnosti, aby se odvrátilo nejvyšší zlo...neboť bez nejvyššího dobra se dá žít, nikoli však s nejvyšším zlem.**

Toto se však netýká velkých a odvážných činů technologie! Ty totiž nejsou podnikány k záchraně existujícího nebo k odstranění nesnesitelného, nýbrž ke stálému zlepšování již dosaženého, to znamená pro pokrok. **Pokrok a jeho dílo proto stojí spíš pod znamením pýchy než nutnosti.**

Avšak ani k záchraně svého národa nesmí státník použít žádný prostředek, jenž může zničit lidstvo.

LIDSTVO NEMÁ PRÁVO NA SEBEVRAŽDU!

Platí *nepodmíněná povinnost* lidstva k životu, kterou nesmíme zaměňovat s podmíněnou povinností každého jednotlivce k životu. O individuálním právu na sebevraždu lze hovořit, o právu lidstva na sebevraždu nikoli.

...shrňeme-li výše zmíněné:

Základní výrok etiky: existence nebo podstata člověka vcelku nesmí být nikdy dána jednáním v sázku.

Pro život lidstva platí (což nemusí vždy platit pro jednotlivého pacienta), že i dílčímu zmírnění bolesti je třeba dát přednost před slibnou radikální léčebnou kúrou, při níž pacient může zemřít.

Povinnost k budoucnosti

V etice budoucnosti odpadá reciprocita.

To, co neexistuje, neklade žádné nároky, nemůže proto ani být omezováno ve svých právech. Může je mít, když je, nemá je však pouze na základě možnosti, že jednou bude. Především nemá právo vůbec být dříve, než je ve skutečnosti. **Nárok na bytí začíná teprve s bytím.**

Již v běžné morálce ovšem existuje *jeden* případ elementární *ne-reciproční* odpovědnosti a povinnosti, jenž je bezděčně uznáván a praktikován – vztah k *dětem*, jež člověk zplodil a které by po zplození bez návaznosti v podobě zaopatření a péče musely zahynout. Člověk od nich sice může očekávat protihodnotu za vynaloženou lásku a péči ve svém stáří, to však určitě není podmínkou této lásky a péče. Toto je jediný *přírodou* daný okruh zcela nezištného jednání...

Povinnost vůči dětem a povinnost vůči pozdějším pokolením není jedno a totéž. Povinnost pečovat o námi zplozené a žijící dítě lze dobře odůvodnit i bez citových pohnutek na základě skutečné odpovědnosti za jeho život tím, že *jsme je přivedli na svět*, a poté z *práva*, které tomuto životu nyní náleží...na rozdíl od otázky povinnosti plodit děti...práva nezrozených na zrození...což nelze odůvodnit ledaže by to bylo právo Boha stvořitele vůči jeho stvoření, jemuž bylo propůjčením života svěřeno toto pokračování v jeho díle...

Povinnost k lidskému životu a ke kvalitě života našeho potomstva vůbec...

V souvislosti s odpovědností za budoucí lidstvo, jež v první řadě říká, že máme povinnost vůči *životu* budoucího lidstva – dokonce nezávisle na tom, zda do toho spadá přímo naše potomstvo a v druhé řadě pak, že máme rovněž **povinnost ke kvalitě jeho života**.

Povinnosti vůči kvalitě života budoucího lidstva se dá odvodit ze známých principů etiky a **jejíž respektování napomáhá navíc zajistit prosté trvání lidstva**, jež předpokládá.

Co se týče etického odůvodnění z ideje práv a povinností, mohlo by znít asi takto: **Protože lidé, kteří přijdou po nás, tu každopádně budou, dává jim, je-li to tak daleko, jejich život o nějž neprosili, právo obžalovat nás, předcházející generace jako původce jejich neštěstí, pokud jsme jim svým bezstarostným jednáním, kterému šlo zabránit, zkazili svět nebo jejich lidskou konstituci.**

Další otázkou je pak právo a povinnost potomstva a naše povinnost vůči potomstvu vůbec či povinnost a právo potomstvo plodit a jejich právo a život....

Náboženská víra...

...má odpovědi, jež filosofie teprve musí hledat, a to s nejistou vyhlídkou na úspěch..

...víra tedy může velmi dobře poskytovat etice základy, **sama se však nedá získat na objednávku.**

Naproti tomu metafyzika byla odjakživa záležitostí rozumu a ten se může snažit podle potřeby. Obhajitelná metafyzika se sice právě tak málo jako náboženství dá získat diktátem neúprosné nutnosti, může však asi znamenat nutnost hledat a světský filosof, jenž usiluje o etiku, musí ze všech nejdřív připustit *možnost* racionální metafyziky, když racionální není výlučně určováno podle měřítek pozitivní vědy.

Ano životu: důrazné jako Ne k nebytí

Základní souhlas bytí se sebou samým, který se jeví *absolutně jako lepší ve srovnání s nebytím*. V každém účelu se bytí vyslovuje pro sebe sama a proti nicotě.

Druhá rozmanitost je sama takovým výběrem, o němž není možné říci, zda byl vždy „nejlepší“, jehož zachování je ale jistě dobrem ve srovnání s alternativou zničení nebo zdegenerování.

Život je přímá konfrontace bytí s nebytím...má v sobě možnost nebytí jako svou trvale přítomnou antitezi, totiž jako hrozbu.

Jednání je aktivní Ne k nebytí.

Smrt je zdánlivý paradox, to znamená, že je možné zemřít, a to kdykoli, a její právě tak v každém okamžiku možné oddálení sebezáchovným aktem stvrzuje souhlas bytí se sebou samým: a tím se souhlas bytí se sebou samým stává individualizovaným úsilím jsoucna.

U ZVÍŘETE je ANO v instinktech, prvotně nejde o jedince, ale o zachování rodu

X

U ČLOVĚKA musí toto ANO zahrnout do svého chtění a ono NE vůči nebytí uložit své moci. Tento přechod od chtění k povinnosti je však právě tím kritickým momentem morální teorie, na němž tak snadno ztroskotává její založení.

Později se věnoval i tématu o **svobodě** a **náboženství** v knize **Pojem Boha po Osvětimi** (1987):

„Bůh, který stvořil svět, mu sice zůstává v lásce nakloněn, svěřil jej však plně do lidských rukou. Všechno zlo má tedy čistě lidský původ a je odpovědností člověka.“

Erich Fromm (1900-1980)

- Představitel neofreudismu a západního marxismu. Pokoušel se spojit myšlenky těchto dvou směrů do jednoho systému, takže se jeho teorie soustředí především na sociokulturní vlivy působící na člověka.
- Fromm je také jedním ze zakladatelů neopsychoanalýzy, která psychoanalýzu interpretovala spíše sociálně a kulturně než biologicky.
- Díla: *Umění být*, *Mít nebo být*, *Umění milovat*

Erich Fromm představuje člověka procházejícího velkými změnami již od zrušení feudalismu, jež poskytlo lidem netušenou svobodu. Ta postupně vedla k novým životním cílům, jako bylo štěstí ve smyslu maximální slasti, tj. radikální hedonismus. Představa však byla dosažení blahobytu pro všechny bez rozdílu. Na tento nezdravý pohled na život reaguje ekonom E.F.Schumacher varováním, že se takto společnost řítí do ekonomické katastrofy, nezměníme-li sociální systém.

Ačkoli člověk sám v osobním životě by nikdo, kromě šílence, nezůstal pasivní vůči ohrožení své existence, lidé zodpovídající za veřejné záležitosti nedělají prakticky nic a ti kdo jim svěřili své soudy, je ponechávají v nečinnosti.

Pod sebezáchovy tak přestává motivovat...vůdcové podnikají mnoho akcí, které jim umožňují předstírat, že dělají něco efektivního k odvrácení katastrofy: nekonečné konference, rezoluce, rozhovory o odzbrojení, to vše budí dojem, že problémy jsou rozpoznány a že bylo něco učiněno pro jejich řešení.

Podle jiného vysvětlení: sobectví, které plodí sám systém, způsobuje, že vůdcové osobní úspěch hodnotí mnohem výše než společenskou odpovědnost...současně je veřejnost tak sobecky zaměřena na své soukromé záležitosti, že jednotlivci věnují jen malou pozornost všemu, co překračuje osobní rámec.

Rozlišení mezi “mít” a „být“

Alternativa mezi *vlastněním a bytím* se neobrací k běžnému lidskému rozumu. Může se zdát, že „mít“ je normální životní funkcí – abychom mohli žít, musíme určité věci mít. A dále, abychom se mohli z věcí těšit, musíme je mít. Jak může v kultuře, kde nejvyšším cílem je mít – a mít víc a víc – a ve které lze říci, že někdo „má cenu milion dolarů“ – existovat nějaká alternativa mezi vlastněním a bytím? Naopak by se mohlo zdát, že pravou podstatou bytí je vlastnění, jestliže někdo nic *nemá, je nic*.

Je rozdíl mezi Mít dnes a Mít dříve. Společnost, jejíž jedinci jsou smrtelní, ovlivňuje, dnes tabuizovaná smrt. Vždy se lidé snažili zajistit nesmrtelnost tím, aby po nich něco zůstalo. To *něco* pak představuje jistou formu nesmrtelnosti. Zatímco to v 19. století byla výstavná hrobka, dnes je to sláva a majetek.

Potřeba vlastnit má ovšem jiný základ, biologicky danou touhu žít. Ať jsme šťastni nebo nešťastní, naše tělo nás žene, abychom usilovali o nesmrtelnost. Protože ze zkušenosti víme, že zemřeme, snažíme se o takové řešení, které způsobí, že navzdory empirické zřejmosti uvěříme, že jsme nesmrtelní. Toto přání na sebe bere řadu forem: víra faraonů, že jejich těla uložená v pyramidě budou nesmrtelná, mnoho náboženských představ o posmrtném životě, o blažených lovištích u prvotních společenství lovců, křesťanský a islámský ráj. V současné společnosti počínaje osmnáctým stoletím křesťanské nebe nahradila „historie“ a „budoucnost“: trochu nesmrtelnosti dávají pověst, sláva, dokonce i všeobecná známost, zkrátka cokoliv, co se zdá zaručovat poznámku v záznamech historie. Touha po slávě není pouhou světskou marnivostí – má náboženskou kvalitu pro ty, kteří již nevěří v tradiční posmrtný život. Veřejná známost dláždí cestu k nesmrtelnosti a reklamní agenti se stali novými kněžími.

Ovšem existuje jedna cesta k pravému překonání strachu ze smrti, a to je cesta nelpění na životě, neprožívat život jako vlastnictví.

Strach ze smrti ve skutečnosti není tím, čím se zdá být: strachem z ukončení života. Smrt se nás netýká, pravil Epikuros, „protože když jsme, smrt zde není, když je smrt zde, již nejsme.

Strach potom není strachem ze smrti, ale strachem ze ztráty toho, co mám: strachem ze ztráty těla, ega, majetku, identity, ...strach z toho, že se ztratíme.

Naproti tomu Mít představuje jistou formu vlastnění až konzumování.

A to formou přivtělování (inkorporace) - fyzická: dítě má sklon věci, které chce mít, klást do úst, či symbolická (např. souhrn otcovských zákazů a příkazů)

Dochází však až k spotřebnímu konzumenství: spotřebitel je zde věčný kojeneček volající po láhvi: patologické jevy, závislosti.

Konzumování je jednou formou vlastnění, možná nejdůležitější pro dnešní průmyslové společnosti blahobytu. Konzumování má dvojznačné vlastnosti: utišuje úzkost, protože to, co člověk má, mu nelze odejmout, ale žádá, aby člověk konzumoval stále více, protože dřívější konzumpce brzy ztrácí svůj uspokojující charakter. Moderní konzumenti se mohou ztotožnit s rovnicí *jsem = co mám a co konzumuji*.

Posun chápání vlastnictví je patrný opět ve vývoji společenského vnímání:

Zatímco pro devatenácté století platilo „staré je krásné“, dnes je těžiště ve spotřebování, nikoliv v uchování, a nakupování se stává nakupováním pro „vyhazování“ **což se v přeneseném slova smyslu objevuje i v architektuře...** Získání – přechodné vlastnění a užívání – odhození – nové získání: Nové je krásné!

Přesto velcí Mistři poukazovali na to, že *být* je více než *mít*:

Buddha: nesmíme usilovat o majetek, abychom dosáhli nejvyššího stupně rozvinutí člověka

Ježíš: Neboť kdo by chtěl zachránit svůj život, ten o něj přijde, kdo však přijde o život pro mne, zachrání jej. Jaký prospěch má člověk, který získá celý svět, ale sám sebe ztratí nebo zmaří? (Luk. 9, 24-25)

Mistr Eckhart: nic nemít a otevřít se a učinit se „prázdným“, nenechat vlastní ego stát ve své cestě tvoří podmínku dosažení duchovního zdraví a síly.

Marx: přepych je stejnou neřestí jako chudoba a že naším cílem by mělo být být více a nikoliv mít více.

Modus bytí se může objevit jen v té míře, jak snížíme vlastnický modus, tedy modus nebytí, jak skončíme s hledáním bezpečí a identity pomocí lpění na tom, co máme, „sezením“ na tom, lpěním na vlastním egu a na svém majetku. „Bytí“ vyžaduje vzdát se vlastní egocentričnosti a sobectví, nebo řečeno slovy mystiků – stát se „prázdným“ a „chudým“.

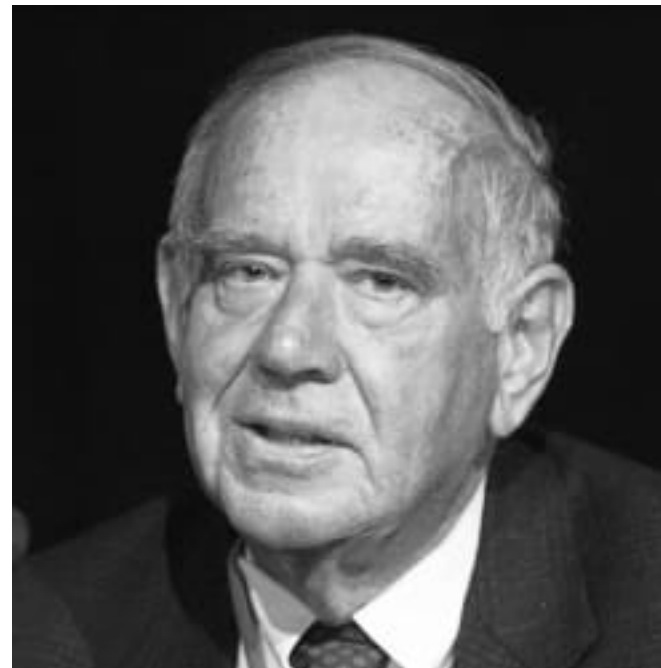
Bytí zahrnuje schopnost být aktivní, pasivita vylučuje bytí. Není tím myšlena aktivita poháněna vnějším společenským tlakem nebo vnitřní úzkostí!

Karsten Harries (* 1937 v německé Jeně)...

... profesor filosofie na Yale University v USA

...filosof, pedagog, specializuje se na
fenomenologii, renesanční filosofii, filosofii
moderního umění...

...kniha **Etická funkce architektury** viz. recenze

„Etická funkce architektury“ je uchopena Harriesem přes „éthos“- tj. přes téma našeho místa v širším řádu světa (srv. latinské „ordo“) a tím přes *odpovědnost architekta vůči sobě a světu*, čili přes *architektovo pochopení toho, na čem se podílí svojí architektonickou realizací a vyrovnávání se s touto odpovědností*.

Kniha má čtyři části:

v první (s. 24-90) se autor „kriticky vyrovnává“ s estetickým přístupem k architektuře (zvláště zaujmou pasáže k Loosovi, ornamentu a dekoraci a k tomu, jak s tím pracuje postmoderna);

v druhé části (91-142) je tematizována „otázka jazyka v architektuře“ („dobrých třicet let je architektura a teorie architektury fascinována jazykem a lingvistikou“,s. 91);

v třetí (143-277) Harries rozvine fenomenologické uchopení architektury přes pojmy stavby a architektury, bydlení a domova, vztah člověka k prostoru a času;

následuje čtvrtá část Architektura a společenství (s. 278-368)

a vše korunuje Závěr: Moderní situace a budoucnost architektury (s.369-385).

Ale co je onou věcí, o níž v konečné instanci běží? Stav architektury, toho současného labyrintu je zřejmý: *„Architektura už nějakou dobu neví, jakou cestou se dát.“* (s. 11) S čím se potýká? **Architekturu moderny vystřídala „architektura playboyů...tedy architektura, s níž se zachází stejně, jako playboyové zachází se životem, když přeskakují od vjemu k vjemu a u všeho rychle propadají nudě“**(Giedion).

V kultuře společnosti masové spotřeby se stává architektura součástí „rozptylování“. Současná architektura „rozptyluje“, selhává na aspiraci, kterou naplňovaly „silné“, „velké styly minulosti“

Architektura už nějakou dobu neví, jakou cestou se dát...lze tuto nejistotu spojovat s proměnou pohledu na svět, který vede k racionalizaci a funkcionalizaci architektury, která se musela obrátit zády k poetickému obsahu skutečnosti.

Jistě, ortodoxní moderna mohla hlásat, že za chaosem stylů, příznačným pro 19. století, učinila definitivní tečku a znovu před architekty vytyčila spolehlivý směr. Již v 60. letech ale pevnost tohoto přesvědčení ochabla a začala sílit skepse...výsledkem je, že v soudobé architektuře vládou zmatky, nastala jakási odmlka a dokonce jisté vyčerpání...

Uplynuly tři desítky let postmoderních, poststrukturalistických a dekonstruktivistických experimentů, a není tu sebemenší známka toho, že by ony zmatky ustupovaly před tlakem nového konsensu.

„realizace“, nejsou jenom stavbami a „nic víc“, stavbami, které mají svoji „funkci“ a mají i estetickou hodnotu, ve stavbě, která se stala architekturou, jsou obsaženy nejhlubší zájmy člověka. Stavby poskytují funkční rámec určitému způsobu života, v architektuře je zakotven jak „běžný provoz“ našeho žití, tak i potřeba jeho překročení k něčemu, co dává našemu životu smysl. Harries pečlivě interpretuje a reinterpretuje Heideggerem fenomenologicky uchopené téma bydlení ...

Jak definovat způsob života platný pro naši dobu? Je nějaký způsob života platný pro všechny lidi? Neměla by nám architektura pomáhat najít své místo a svou cestu ve světě, který v nás vyvolává stále větší dezorientaci?

Právě v tomto smyslu mluví autor o *etické funkci architektury*, která míní úkol architektury a to je **napomoci s artikulací společného étosu**. Takto chápaný étos je pojmenování pro způsob existence lidí ve světě, pro způsob lidského přebývání a pobývání.

X

Estetiky jež je chápána ve smyslu estetické složky architektonického díla:

Architektonické dílo = stavba + výzdoba

Jež ovšem bez hlubšího smyslu pochopení lidské existence zůstává jen prázdnou schránou

Resumé: Obnovit „ztracený hlas architektury“ v kultuře rozptylování naší pozdněmoderní doby znamená navrátit architektuře „etickou funkci“. „Skutečná architektura“ **je** v pozdně moderní kultuře ***obranou***, která pomáhá lidem najít místo v prostoru a čase.